

L'Hospitalet a l'àrea de Barcelona, 1925-2000: de la perifèria al centre

Geògraf
Cap del Departament d'Estudis de
l'Àrea Metropolitana de Barcelona

1. Introducció

L'Hospitalet (L'H) sempre ha estat molt a prop de Barcelona, però la relació que hi ha tingut ha anat evolucionant al llarg del temps. A grans trets, poden diferenciar-se tres etapes. Fins poc abans del 1925, que assolí el títol de Ciutat, L'H era un petit nucli relativament autònom i clarament separat de Barcelona, encara que amb altres extensions a Collblanc i Santa Eulàlia, aquestes ja soldades amb les zones veïnes de l'altre marge de la Riera Blanca (**imatge 1**). Després d'aquella data, però sobretot a partir dels anys 50 i especialment al període 1960-75, la urbanització s'expandeix per tot el terme alhora que es va consolidant i colmant el continu urbà amb Barcelona; és l'etapa en la qual L'H esdevé perifèria pura i dura de la gran ciutat central. Finalment, a la darrera dècada del segle que acabem de tancar, L'H comença a deixar de ser perifèria per incorporar-se progressivament a les dinàmiques, les funcions i les característiques urbanes, econòmiques i socials del nou centre metropolità, ara redefinit i estès a tot l'àmbit de les Rondes. El que segueix és un petit resum d'alguns dels trets principals d'aquesta evolució i de cap on apunta en el futur.

2. Territori: les Rondes, el nou centre metropolità

L'anella de les Rondes de Barcelona, tancada definitivament l'any 1992, ha delimitat de manera molt visible l'espai que constitueix el cor de la metròpoli (*imatge 2*). Es tracta d'un espai plurimunicipal plenament urbanitzat i integrat per dos municipis i mig: a més de Barcelona, només L'H hi queda completament inclòs, mentre que, a l'altre extrem, ho fa la meitat de Sant Adrià situada al marge dret del Besòs. Així, la Barcelona "de riu a riu ja estesa", que el poeta Jacint Verdaguer ja entreveia en la seva coneguda Oda, ha acabat, cent anys després, fent-se plenament realitat.

Tot i això, l'àmbit central complet des del punt de vista funcional inclou no només l'anella sinó també les seves "portes", que són 4! (les conegudes com a "nord" i "sud", més la "sud interior" a Sant Feliu i la "nord interior" subsumida en el Nus de la Trinitat); que condueixen fins a les 4 "portes" que connecten el centre metropolità amb la resta del país, per la costa i per l'interior, cap al sud i cap al nord, seguint els itineraris històrics imposats per la geografia. L'enllaç dels Túnel de Vallvidrera amb la Ronda de Dalt pot ser considerat com una cinquena "porta".

L'espai així delimitat (amb extrems al Prat, Sant Feliu i Tiana-Montgat) no el formen ja els dos municipis i mig de l'anella ni els cinc del Barcelonès oficial, sinó els tretze del que podria anomenar-se "Barcelonès de les Rondes", als quals s'estén la urbanització en continu, i que queden relligats per la xarxa de metro actual i futura. L'àmbit inclou, a més, les grans infraestructures de comunicació i de projecció externa (l'aeroport i el port, amb la nova gran plataforma logística que els unirà; totes les estacions centrals de l'AVE; els dos emplaçaments de la Fira), de manera que incorpora tots els elements bàsics de centralitat metropolitana.

La plena integració física de L'H en aquest àmbit central ha de ser -i ja ha començat a ser-ho- la via per a la seva plena incorporació a la "centralitat" també en els aspectes econòmics, urbanístics i socials. Les operacions en curs o projectades al llarg de l'eix de la Gran Via (Fira 2, Ciutat Judicial, hotels, zones industrials i terciàries, etc.) són la principal avançada d'un conjunt d'iniciatives i actuacions molt més ampli i a més llarg termini orientat a aquesta finalitat.

3. Població: del creixement explosiu a les pèrdues

La història demogràfica de L'H al darrer segle és molt moguda. Comença el segle amb 5.000 habitants i l'acaba amb 250.000, després d'haver ratllat els 300.000 vint anys abans. Així, mentre la població de Barcelona i la de Catalunya es multiplicaven per 3 en aquests 100 anys (de 0,5 a 1,5 milions i de 2 a 6 milions, respectivament), la de L'H ho feia per 50. Les dues puntes de creixement més important són durant els anys 20 (precisament a l'entorn de la data en què s'atorga a L'H el títol de ciutat), i durant la dècada dels 60 (*imatge 3*).

El creixement dels anys 20 és el més intens en termes relatius, ja que en aquest decenni la ciutat triplica la població. Les obres del Metro de Barcelona (que el 1932 ja arribaria a Santa Eulàlia) i de l'Exposició Universal de 1929, juntament amb la consolidació d'importantes implantacions industrials al seu terme, foren el motor de la intensa immigració que rebé L'H.

Al llarg dels anys 60, en l'etapa de "desarrollismo" espanyol i de fortíssima immigració cap a Catalunya i especialment cap a Barcelona i el seu entorn, L'H creix amb menor intensitat relativa que en l'onada anterior ja que ara "només" duplica la seva població, si bé això representa un importantíssim creixement absolut de 120.000 habitants en aquests 10 anys, amb el trauma urbà i social que això representa, agreujat per les condicions en què va fer-se.

Després d'aquesta segona punta màxima, els creixements davallen molt sobtadament a tot Catalunya però més intensament a l'entorn de Barcelona, per la conjunció de les caigudes de la natalitat i de la immigració, amb el rerefons de la crisi econòmica (més intensa aquí), fins a transformar-se a L'H en pèrdues netes d'habitants des de mitjan anys 80 i fins avui. Així, als darrers 15 anys la demografia de L'H abandona del tot les característiques típiques de les zones perifèriques (creixement accelerat, a remolc de la immigració) per adoptar les dels "centres" (pèrdues de població, degudes en bona mesura a l'emigració).

Els mapes mostren ben clarament el desplaçament dels creixements demogràfics des del centre metropolità (tot el "Barcelonès de les Rondes", inclòs L'H) cap a successives corones territorials (**imatge 4**), i el pes determinant que en aquesta evolució tenen els moviments migratoris de curta distància (**imatge 5**). Més endavant es fa referència al paper de l'habitatge com a principal motor d'aquestes migracions.

4. Cap a una estructura d'edats envellida

Les piràmides d'edats reflecteixen molt expressivament no només la fotografia estàtica de l'estructura de la població d'un cert lloc en un cert moment, sinó també la seva història demogràfica i, en bona mesura, el seu futur.

La piràmide de L'H de l'any 1975 mostra els importants efectius dels grups de 25-35 anys, engruixits pels immigrants arribats en edat laboral jove durant els 15 anys anteriors (**imatge 6**). I, de manera més palesa, les generacions encara més nombroses constituïdes pels seus fills (grups de 0 a 9 anys), aquests ja nascuts aquí. La piràmide de Barcelona en la mateixa data és ben diferent: té una forma ja més rectangular que triangular i, per tant, sensiblement envellida, alhora que presenta un apriament per la base que anticipa les tendències de reducció de la natalitat que en els següents anys s'estendrien ràpidament a la resta de municipis catalans, inclosos els de perfil jove com L'H.

Les piràmides de 1996 mostren els profunds canvis operats en l'estructura de la població en aquests 20 anys. La de L'H té, dels 30 anys en amunt, una forma força similar a la que mostrava la de Barcelona el 1975, i fins i tot una mica més envellida, però lluny encara d'un perfil tan envellit com el de la Barcelona actual. Per la base, però, la piràmide de L'H és avui ja tant o més envellida que la de Barcelona, amb una proporció de menors de 15 anys extraordinàriament baixa.

De cara al futur, dues consideracions de signe invers. D'una banda, cal destacar un gran contingent actual d'hospitalencs de 15 a 29 anys (amb la punta màxima en el grup de 20-24 anys), que corresponen als fills dels immigrants del anys 60-75, que estan arribant a l'edat de procreació. Encara que aquestes generacions mantinguessin unes taxes de fecunditat tan baixes com les que s'han donat als darrers anys, el seu elevat nombre farà que els seus naixements siguin també nombrosos en termes absoluts, corregint l'estretor de la base de la piràmide. Per fer duradors els efectes rejuvenidors que això comportarà, però, caldrà que L'H sigui capaç de retenir aquesta població, tant els pares com els fills.

En sentit invers, l'envelliment augmentarà sobtadament per la part de dalt de la piràmide en començar a arribar a l'edat oficial de jubilació, les àmplies generacions d'antics immigrants que l'any 1996 ja hi eren a les portes (grups de 60-64 anys i següents inferiors). Els efectes socials d'aquesta nova situació, més enllà del necessari augment d'equipaments i serveis destinats a aquest segment de població, són encara difícils de preveure però mereixen una especial atenció.

5. Una economia potent, cada vegada més "central"

Si en població L'H és, a distància d'altres, la segona ciutat de Catalunya, en els aspectes econòmics la situació és més matisada i més complexa. Pel que fa a la producció (PIB), les dades oficials indiquen que al 1991 era el nucli més important després de Barcelona, però que al 1996 hauria baixat al quart lloc en ser superat per Tarragona i Sabadell (imatge 7). La força del sector petroquímic a Tarragona i el recent impuls econòmic de Sabadell amb l'operació de l'Eix Macià podrien ser una part de l'explicació. D'altra banda, si es mesura el pes econòmic pel nombre de llocs de treball (imatge 8), L'H, amb més de 60.000 llocs de treball localitzats, manté el lideratge després de Barcelona, si bé per un estretíssim marge (de només 75 treballadors!) davant de Sabadell, que, a més, creix als darrers anys a un ritme superior.

Aquestes dades, al marge de la qüestió (anecdòtica o no) de la competència pel segon lloc del rànquing econòmic català, confirmen el molt important pes econòmic de L'H en termes quantitius. En termes més qualitius és rellevant examinar la distribució de la producció per sectors econòmics. La tradicional potència industrial de L'H es manté però evoluciona ràpidament, com ho fa arreu, cap a la terciarització.

Dins d'aquesta transició són especialment significatius la dimensió i el pes que assoleix el denominat (amb poca exactitud) "terciari avançat" (finances i assegurances, i serveis a les empreses), característic de les ciutats amb funcions de capitalitat. L'H, amb quasi 7.000 llocs de treball l'any 1996, ocupa la tercera posició en termes absoluts, una vegada més per darrera de Barcelona (125.000) i Sabadell (8.500), però per davant de capitals provincials com Lleida, Tarragona i Girona, que en tenen menys de 6.000. Tot i això cal notar que si es considera aquesta variable en termes relatius (per exemple, per mil habitants), la posició de L'H baixa dramàticament.

En resum, doncs, la importància econòmica de L'H és indiscutible, mentre que la seva evolució cap a les "economies centrals" és real però encara força parcial i poc consolidada i mereix mesures de potenciació en els propers anys. En canvi, un indicador sorprenentment bo per a L'H és la seva baixa taxa d'atur (**imatge 9**), aspecte en el qual (si les estadístiques no enganyen) ha assolit una posició envejable, millor que la de totes les altres ciutats "competidores", i fins i tot més baixa que la de la pròpia Barcelona.

6. Elevats preus del sòl i l'habitatge

Juntament amb l'escassetat de sòls lliures per a la construcció de nous habitatges, la integració física de L'H en el nucli central metropolità és el factor decisiu en l'important increment del preu dels habitatges a la ciutat als darrers 10 anys (**imatge 10**): la proximitat, la continuïtat urbana i les bones comunicacions amb Barcelona es paguen, i es paguen cares...

Es tracta, doncs, d'un clar efecte de centralitat, en aquest cas amb fortes repercussions negatives (encara que també en tingui algunes de positives): l'encariment dels habitatges és un dels principals factors d'expulsió de població, sobretot de joves que volen constituir noves llars però que no disposen d'ingressos elevats. Així, la ciutat hi perd doblement: primer directament els que marxen i, després, els seus possibles fills. Caldrà, doncs, ampliar molt les polítiques públiques d'habitatge ja engegades, amb una oferta suficient de pisos assequibles i d'habitatges en règim de lloguer, i amb importants operacions de remodelació urbana i de rehabilitació d'habitatges als barris més deteriorats.

La centralitat també afecta els preus dels sòls i les naus industrials. Això és especialment evident a les noves zones de Pedrosa, la Fira 2 i l'eix de la Gran Via, on als valors de la proximitat a Barcelona s'afegeixen els de l'excel·lent accessibilitat als grans centres de transports (port, aeroport, AVE) i logístics (Zona Franca), sense oblidar l'atractiu que suposa el bon nivell d'equipaments i serveis amb què s'han dotat les esmentades zones industrials. En aquest cas, i atesa la demanda existent, l'encariment dels preus no sembla un inconvenient sinó més aviat el contrari. El repte seria, com ja proposa el Pla L'H 2010, integrar millor aquestes zones a la ciutat i aconseguir que la seva atractivitat s'hi difongui.

7. Un nivell socioeconòmic encara baix

L'H manté, en gran mesura, un nivell socioeconòmic globalment baix, propi de les perifèries d'antiga immigració massiva. Al darrer quart de segle, les rendes familiars han augmentat significativament en termes absoluts a tot Espanya (i a Catalunya encara més), però les diferències relatives entre les zones més benestants i les menys afavorides han disminuït poc, si ho han fet.

D'acord amb les dades de l'IDESCAT i amb d'altres estimacions, L'H tenia l'any 1996 una Renda Familiar Disponible per càpita que se situaria a l'entorn del 75-83% de la mitjana de la Regió Metropolitana de Barcelona (i també de Catalunya). En termes de renda, on les diferències entre els municipis de nivell més alt i més baix són de poc més de dues vegades, l'índex de L'H cal considerar-lo certament baix (**imatge 11**): Sabadell i Terrassa n'assoleixen a l'entorn del 90% i Barcelona entre el 110-120%; en el conjunt de la Regió Metropolitana, sobre un total de 82 municipis de més de 5.000 habitants, L'H es troba entre les posicions 71 i 74.

A l'interior del municipi també hi ha diferències socioeconòmiques que poden detectar-se a partir d'indicadors extrets dels Censos o Padrons d'Habitants i elaborats per petites unitats territorials. Es posa de manifest llavors que L'H és notablement més homogeni que d'altres municipis, ja que una part molt majoritària de la seva població (70%) queda inclosa en la mateixa categoria socioeconòmica: "nivell baix", amb índexs compresos entre el 80 i el 55 respecte a la mitjana metropolitana (**imatges 12 i 13**). Un 5% dels habitants seria de nivell "molt baix" (índexs menors de 55), un 15% de nivell "mitjà-baix" (índexs 80-100), i només un 10% escàs de "nivell mitjà-alt" (índexs entre 100 i 120), mentre que les categories "alt" (120-150) i "molt alt" (més de 150) no tindrien representació.

Si en comptes de prendre com a referència la mitjana de la Regió Metropolitana es pren la de L'H, les desigualtats internes apareixen força més contrastades, efecte que es veu reforçat al mapa per un escalat de categories de menor amplitud que s'ajusta millor a les diferències de nivell entre les diverses zones del municipi (**imatge 14**). Així s'observa que els nivells més alts apareixen al centre de la ciutat, i també als barris de Collblanc i Santa Eulàlia, especialment als sectors fronterers amb Barcelona. Els nivells més baixos se situen al Gornal i Can Pi, les Planes i la Florida i, més àmpliament, a Pubilla Cases i la part alta de Can Serra. Les dades, que corresponen a l'any 1996, no recullen encara els efectes de la immigració més recent del tercer món, fenomen que, d'altra banda, sempre queda molt amagat en les estadístiques censals.

Juntament amb els aspectes estrictament socioeconòmics, cal considerar també les condicions de l'edificació, la urbanització i les dotacions de serveis i d'equipaments col·lectius com a elements integrants del concepte més global de qualitat de vida. La dura herència de l'etapa "desarrollista" és encara massa visible a molts dels barris (sobretot en aquells on resideix la població de nivells econòmics més baixos), malgrat els esforços de totes les administracions, i molt especialment de la local, per corregir-la. Cal seguir, doncs, insistint-hi.

8. Conclusió: el pas de la perifèria al centre, a mig camí, en la bona direcció

Com s'ha tractat d'argumentar, el pas de L'H de la perifèria al centre metropolità pot considerar-se plenament realitzat en els aspectes físics i en els funcionals vinculats a la seva posició urbana; és encara parcial en els aspectes econòmics, demogràfics i urbanístics, i es troba lluny de ser efectiu en els aspectes socioeconòmics, en els quals, a més, cal fer front a noves problemàtiques com l'envelliment i, molt especialment, els efectes de la nova immigració del tercer món.

De cara al futur poden fer-se dues consideracions esperançadores. En primer lloc, L'H té les condicions objectives per continuar consolidant la seva incorporació a les dinàmiques "centrals", enteses en el sentit ampli que aquí s'ha donat a aquest concepte. Per això cal, però, que sàpiga seguir desenvolupant i aprofitant al màxim les seves possibilitats econòmiques i urbanístiques i, alhora, cal que els beneficis que d'això se'n deriven reverteixin en una millora continuada de les condicions urbanes i de la qualitat de vida de tots els seus habitants.

En segon lloc, aquests propòsits només seran possibles si, a més dels factors objectius, hi ha una clara voluntat política de fer-los realitat, sustentada en uns projectes ben definits i capaços d'aglutinar i d'il·lusionar els diversos agents econòmics, socials i culturals de la ciutat. Tant les propostes concretes com les declaracions de principis del Pla L'H 2010 s'orienten decididament en aquest sentit, com ho mostren els següents textos que en resumeixen els objectius:

"El territori de L'Hospitalet ha d'estar planejat per tal d'assumir les funcions de ciutat central. La centralitat del territori i la màxima accessibilitat de L'Hospitalet provoquen immediatament una vocació d'acollir els usos més adients i d'assolir els nivells de qualitat urbana de la ciutat central".

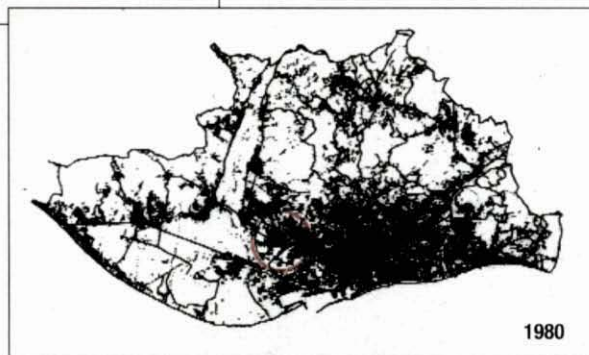
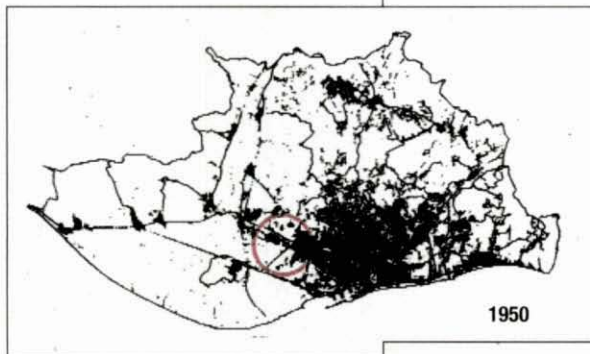
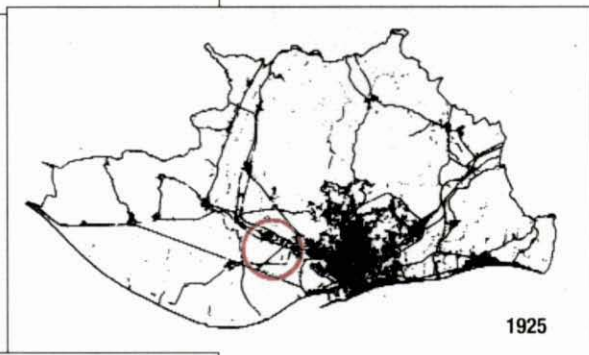
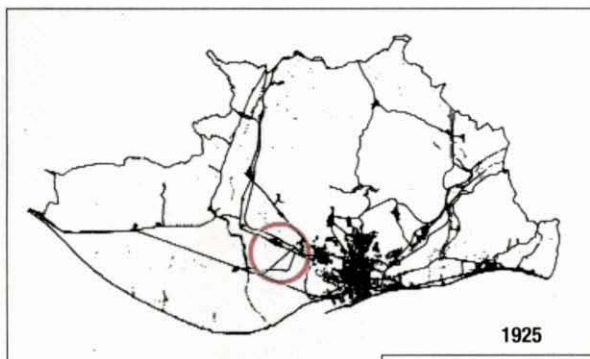
"El Pla L'Hospitalet 2010 s'emmarca en el conjunt de polítiques estratègiques que l'Ajuntament porta endavant en tots els camps on intervé l'Administració local per tal d'assolir l'objectiu genèric de convertir L'Hospitalet en una ciutat territorialment unitària i urbanísticament equilibrada, generadora de riquesa material i cultural, amb una personalitat consolidada i pròpia i que exerceixi en tots els fòrums la seva vocació de segona ciutat de Catalunya".

La voluntat, doncs, és ben clara. Ara "només" falta fer-ho, fer-ho bé, i fer-ho amb tots i per a tots els hospitalencs.

Annex imatges

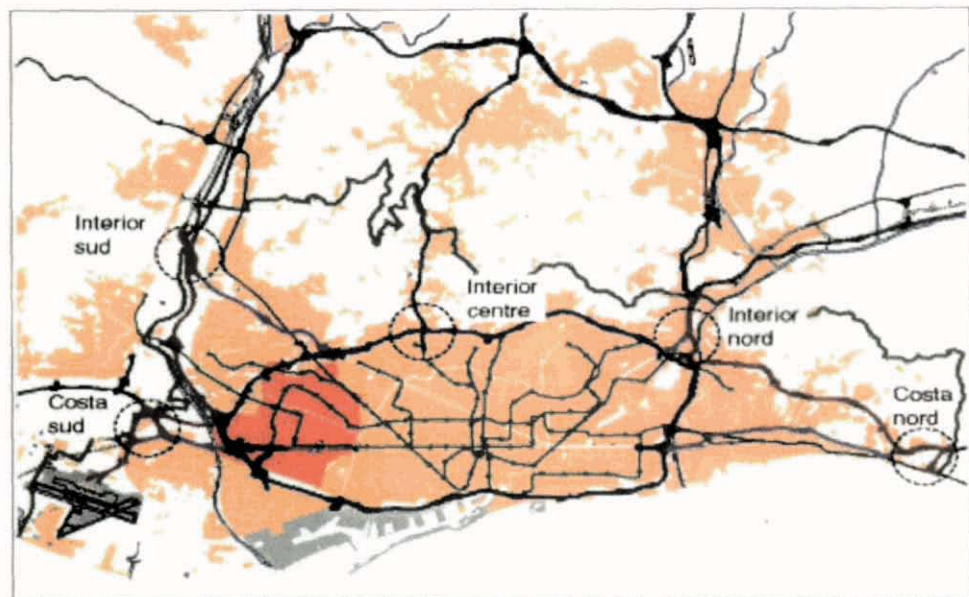
L'Hospitalet a l'Àrea de Barcelona, 1900-1980

Imatge 1

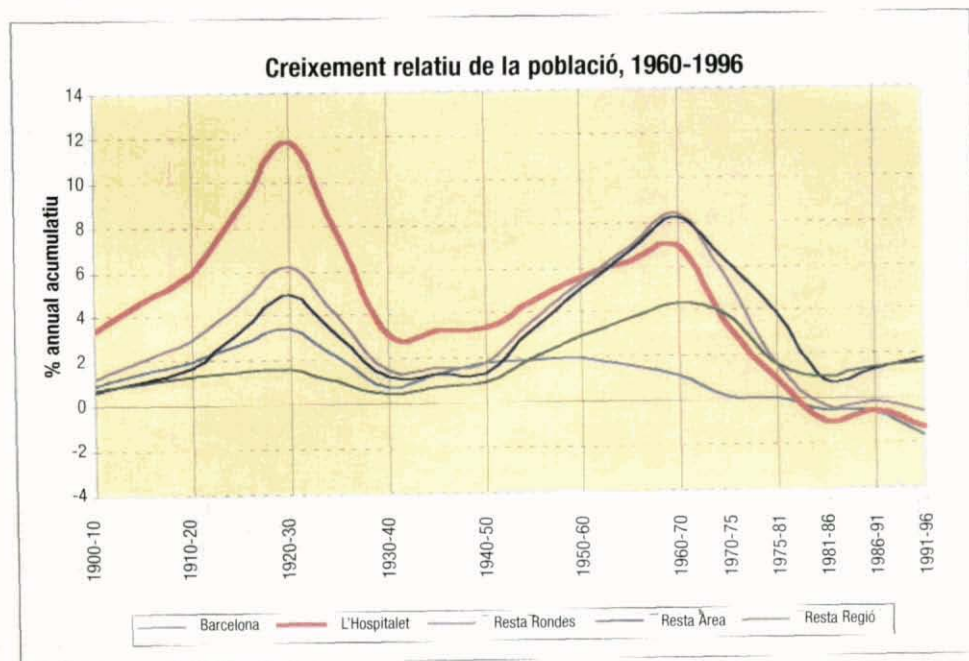

Àmbit 1

Imatge 2

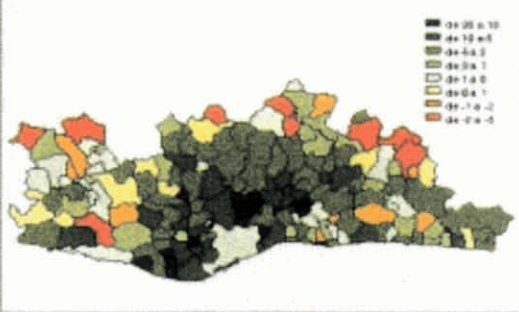

Imatge 3

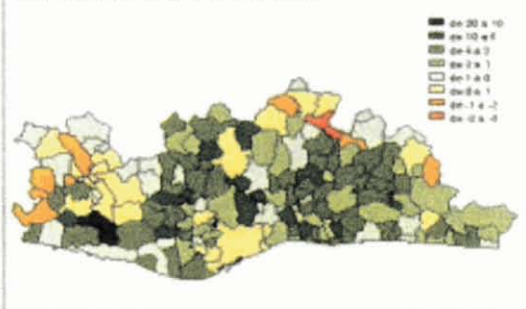

Imatge 4

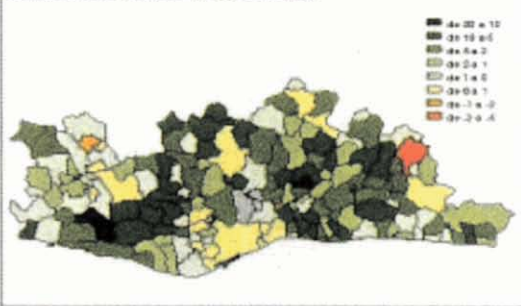
Creixement relatiu de la població, 1960-75 (% anual)

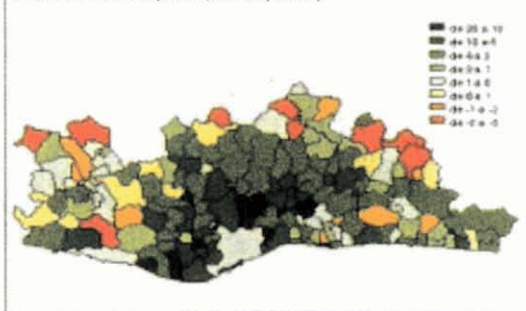
Creixement relatiu de la població, 1975-86 (% anual)

Creixement relatiu de la població, 1986-91 (% anual)

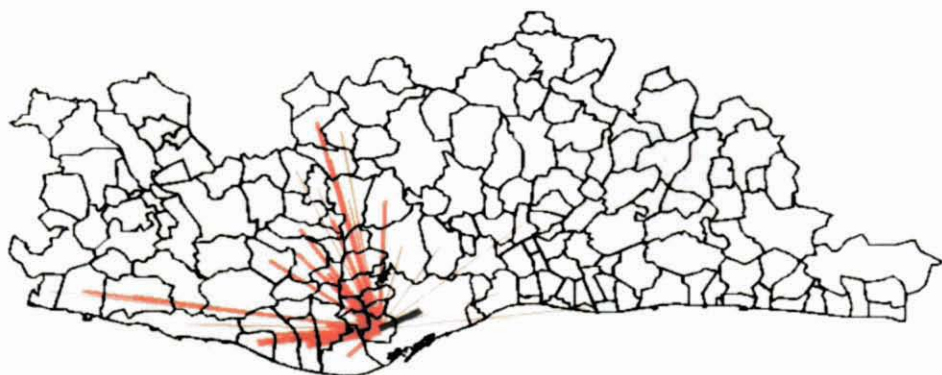

Creixement relatiu de la població, 1991-96 (% anual)

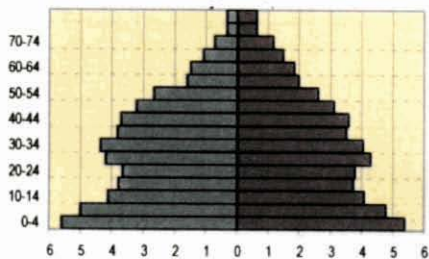
Imatge 5

L'Hospitalet de Llobregat. Nigracions intermunicipals 1991-1996.

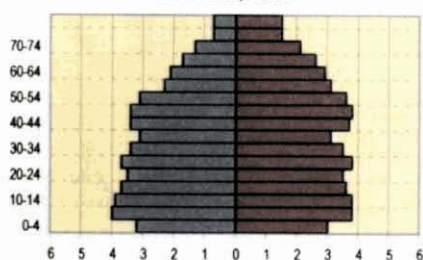

Imatge 6

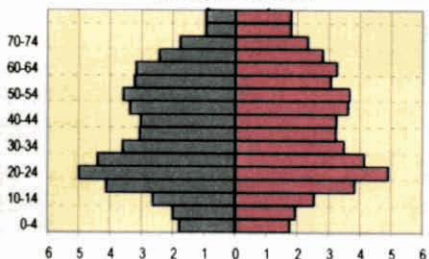
L'Hospitalet, 1975

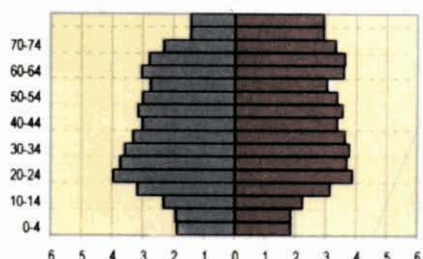
Barcelona, 1975

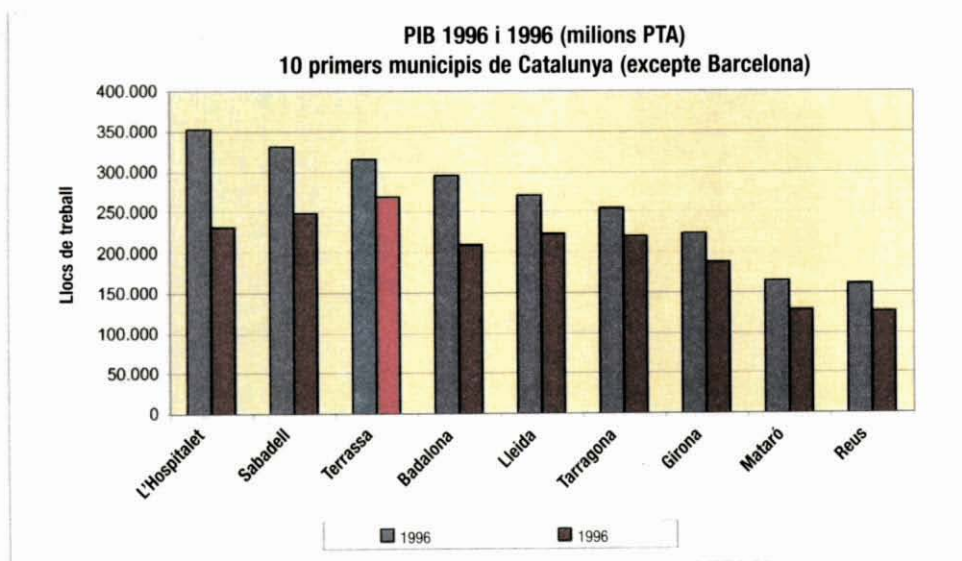
L'Hospitalet, 1996

Barcelona, 1996

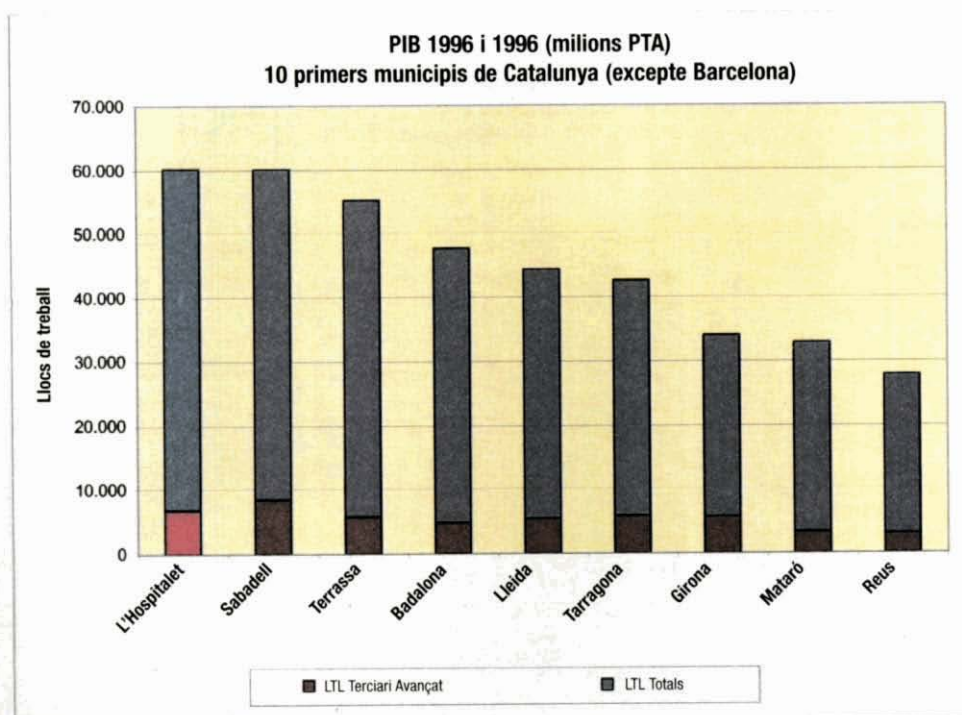

Imatge 7

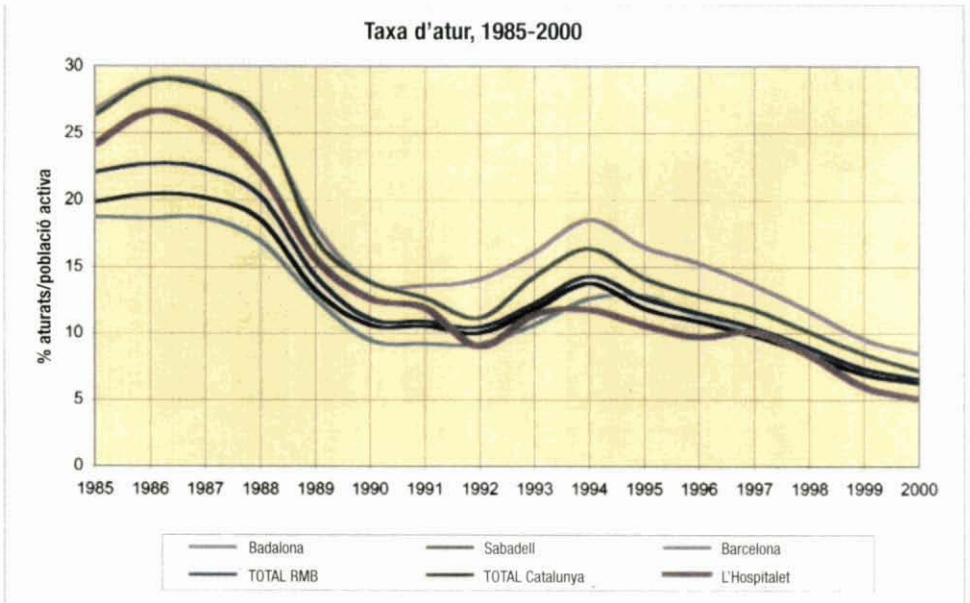

Àmbit 1

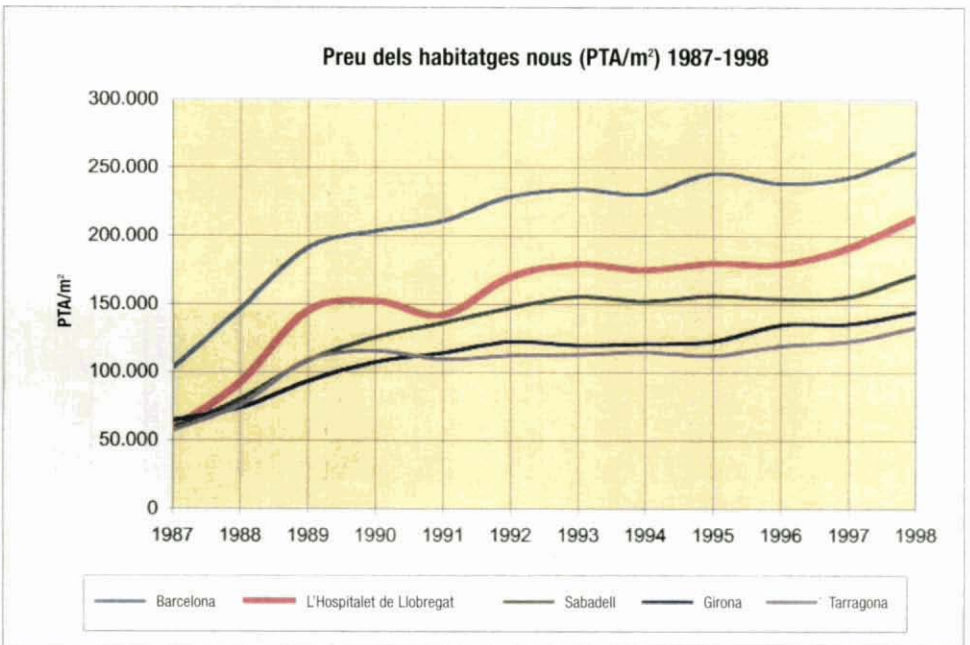
Imatge 8

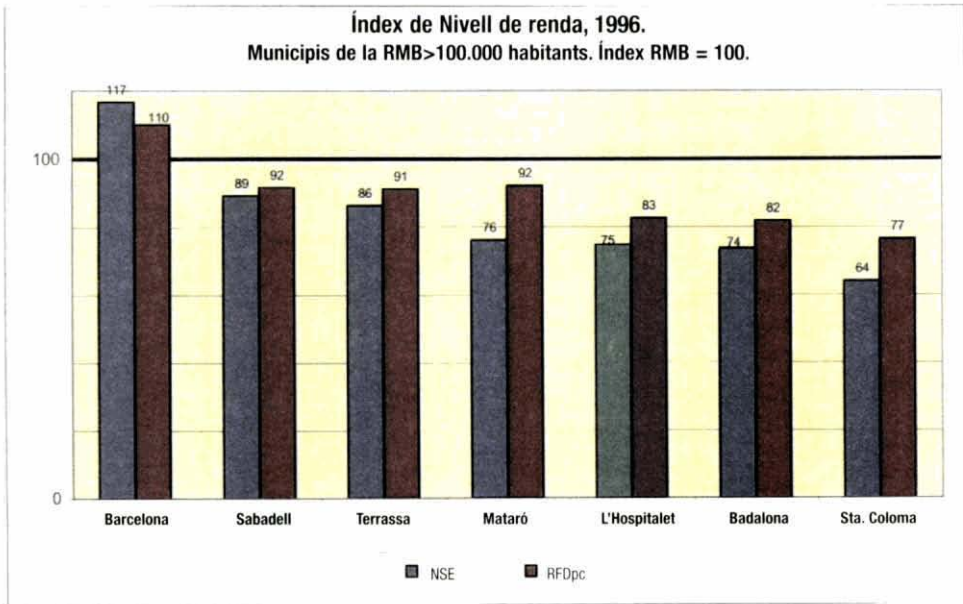
Imatge 9

Imatge 10

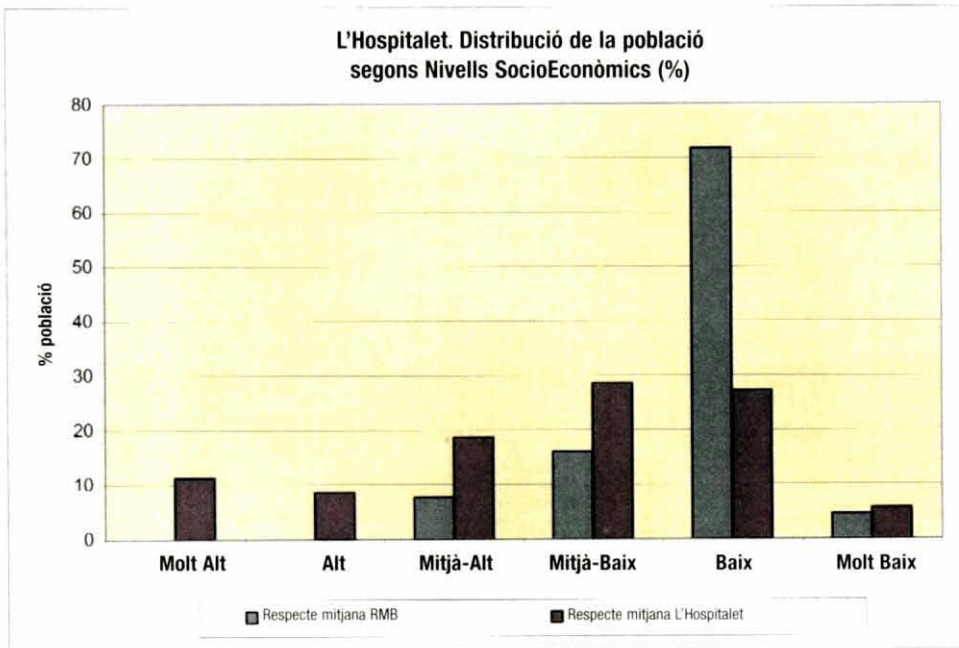

Imatge 11

Àmbit I

Imatge 12

Imatge 13

Imatge 14

